

śpiączki). PSDA oznacza zwyczajstwo w Stanach Zjednoczonych etyki opartej na zasadzie autonomii pacjenta, a wprowadzenie tych regulacji jest zarazem tożsame z odrzuceniem wszelkich form paternalizmu medycznego, który kiedyś umożliwiał nieinformowanie pacjenta o jego stanie pod pretekstem przywileju terapeutycznego. Zagadnieniu PSDA poświęcili swe artykuły: Charles S. Sabatino (assistant director of the American Bar Associations Commission on Legal Problems of the Elderly), Malthy Mezey (profesor zajmujący się różnymi aspektami opieki pielęgniarskiej w Uniwersytecie Nowojorskim) oraz Joanne Lynn i Joan M. Teno (profesorowie medycyny). Autorzy ci skupiają swą uwagę głównie na praktycznym znaczeniu zgody poinformowanej (*informed consent*) i analizują problem testamentów życia oraz autoryzowanych opiekunów w przypadkach pacjentów niekompetentnych. Następnym tematem jest eutanazja oraz prawo do śmierci. Zagadnienie to opisuje konserwatywny filozof Leon R. Kass, autor głośnej książki zatytułowanej *Toward a More Natural Science* (New York 1985), w której przedstawia argumenty przeciwko legalizacji eutanazji czynnej. Barbara T. Thornton oraz Daniel Callahan i James Lindeman Nelson we wspólnie napisanym tekście poruszają kwestię nauczania bioetyki na uniwersytetach, a także poza centrami akademickimi. Numer kończy zestaw krótkich streszczeń ostatnio wydanych prac z zakresu etyki medycznej i dziedzin pogranicznych.

„Hastings Center Report” polecam szczególnej uwadze filozofów, którym nieobca jest filozofia stosowana.

Marek Wichrowski

„Journal of Business Ethics”

„Journal of Business Ethics” jest miesięcznikiem wydawanym w języku angielskim przez Kluwer Academic Publishers. Ukazuje się od jedenastu lat. Jego redaktorzy podjęli się ambitnego zadania chcąc pomieścić w jednym czasopiśmie artykuły dotyczące rozmaitych aspektów etyki biznesu, rozumiejąc przy czym oba człony tej nazwy w możliwie najszerszym znaczeniu: etykę jako wszelkie przejawy ludzkiego działania mającego na celu zapewnienie godziwego życia; biznes – jako wszystkie systemy wymiany dóbr i usług. Zamieszczane są tu obok siebie zarówno rozprawy teoretyczne, jak i sprawozdania z badań empirycznych, dotyczących w jakimś sensie problemów moralnych. Redakcja zastrzega się, że materiały przeznaczone do druku muszą być pisane bez używania słownictwa specjalistycznego, co jest związane z chęcią promowania dialogu między różnymi koncepcjami i przedstawicielami rozmaitych dyscyplin.

Większość autorów artykułów zamieszczanych w „Journal of Business Ethics” to naukowcy amerykańscy lub przynajmniej uczeni związani ze Stanami Zjednoczonymi. Nie są to zawodowi etycy ani filozofowie, lecz przeważnie ludzie sami zajmujący się biznesem albo pracownicy naukowcy mający do czynienia z kształceniem przygotowującym do pracy w biznesie (organizacja, zarządzanie, prawo, dziennikarstwo itp.). Wielu z nich prowadzi własne kursy dotyczące problemów etycznych w życiu gospodarczym.

Deklarowane przez redakcję połączenie zagadnień praktycznych i teoretycznych decyduje o bardzo dużym zróżnicowaniu tematyki zamieszczanych prac. Omawiane są więc zagadnienia z zakresu etyki normatywnej i opisowej (sprawozdania z badań empirycznych dotyczących różnych aspektów moralności, np. preferencji określonych grup zawodowych), socjologii i psychologii moralności. Dużo miejsca poświęca się też zagadnieniom dydaktycznym (metody prowadzenia zajęć, materiały, programy nauczania, wskazówki dotyczące doboru tematyki).

Wśród tak zróżnicowanej problematyki istnieją jednak pewne tematy podstawowe. Do najważniejszych z nich należą: zagadnienie konfliktów między różnymi wartościami (szczególnie kwestia lojalności), problemy dyskryminacji, różnic kulturowych determinujących rozumienie problematyki etycznej, możliwości skodyfikowania podstawowych norm etycznych dla różnych grup zawodowych.

Problem lojalności jest fundamentalnym zagadnieniem etyki biznesu. Chodzi tu o konflikt pomiędzy koniecznością podporządkowania się pracownika interesom firmy, w której jest zatrudniony a jego powinnością przeciwdziałania nieetycznemu postępowaniu w tej firmie. Uzasadnienie konieczności priorytetu powinności etycznej w określonych wypadkach jest zasadniczym zadaniem etyki biznesu. W problematyce konfliktu norm występuje jednak wiele innych „drobnych” zagadnień etycznych, nieraz nie dostrzeganych, których uzmysłowienie jest celem zajęć z zakresu etyki biznesu: kwestia kłamstwa i przesadnych komplementów, darowanie prezentów, łapówek, wykorzystywanie czasu pracy i sprzętu firmy do celów prywatnych, obchodzenie norm – zarówno prawnych, jak i moralnych – czy problem granicy między tajemnicą służbową a zatajaniem informacji.

Kodyfikacja zbiorów norm etycznych dla różnych grup zawodowych jest przede wszystkim zagadnieniem praktycznym – sformułowanie podstawowych zasad postępowania umożliwi jasne i w miarę jednoznaczne określenie powinności, jest również ważnym środkiem dydaktycznym.

Widoczne są liczne związki pomiędzy etyką życia gospodarczego a innymi dyscyplinami – przede wszystkim etycznymi i filozoficznymi (etyka globalna, etyka akademicka, ekofilozofia i in.). Wyróżnienie jej z problematyki etycznej następuje więc przy zastosowaniu kryterium czysto zewnętrznego – pojawiania się jej w określonym kręgu życia społecznego. Badania mają charakter interdyscyplinarny, co nie oznacza jednak, że nie można odnaleźć pewnych elementów łączących poglądy rozmaitych autorów. Są to nie tyle koncepcje formalne, dotyczące metody lub granic dyscypliny, ile pewne tezy, które legły u podstaw stworzenia właśnie takiej szerokiej dziedziny wiedzy. Wielu autorów wyraźnie odrzuca dawne przekonanie, iż etyka i ekonomika są dyscyplinami nie mającymi żadnych punktów stykowych i godzi się z tym, że zaadaptowanie pewnych zasad postępowania etycznego w przedsiębiorstwie może w przyszłości okazać się bardziej dochodowe niż ich odrzucenie. Z tym wiąże się przekonanie, że przedsiębiorstwo nie jest osobą i nie ma żadnego własnego interesu. Zysku – jako domniemanego wskaźnika interesu przedsiębiorstwa – nie można traktować jako bezwarunkowej obligacji. Przedsiębiorstwo postrzegane jest nie jako coś istniejącego samo dla siebie, niezależnie od podmiotów ludzkich, ale jak element struktury społecznej, mający do spełnienia pewne zadania i pewne powinności wobec społeczeństwa, ważniejsze i pierwotniejsze od konieczności przynoszenia zysku za wszelką cenę.

Jaki obraz etyki życia gospodarczego wyłania się z „Journal of Business Ethics”? Jest to

niewątpliwie obraz dyscypliny niejednolitej, jeszcze niedojrzałej, wkraczającej na obszary różnych ustalonych już dyscyplin naukowych. Znamienna jest część czasopisma poświęcona dydaktyce. Charakteryzuje ona poniekąd samą etykę biznesu, która zasadniczo ma cel praktyczny: nakłonienie adeptów szkół biznesu do przyjmowania określonych postaw moralnych. Dyscyplina ta, powstała na gruncie doświadczenia amerykańskiego, miała być rodzajem terapii „skuteczniejszej od prawnej regulacji zasad działania firm” – terapii potrzebnej w obliczu szerzącej się korupcji. Stąd etyka biznesu jest dyscypliną pragmatyczną; kładzie nacisk na moralistykę, propagowanie pewnych typów postaw, dyskusowanie konkretnych, wziętych z życia przykładów. Można wyrazić przypuszczenie, że dyscyplina ta – wraz z innymi, jak chociażby ekofilozofia – jest elementem kształtowania nowej świadomości człowieka, który stara się zapanować nad uruchomionymi przez siebie samego siłami i mechanizmami.

Wojciech J. Bober

„Ethics. An International Journal of Social, Political and Legal Philosophy”.

Przedostatni zeszyt tego czasopisma (czerwiec–sierpień 1992 roku) zawiera materiały z sympozjum „Pluralizm i teoria etyczna”, które odbyło się w czerwcu 1991 roku w Hollins Colledge w Chicago. L.C. Becker w pomyślanym jako ogólne wprowadzenie artykule pt. *Miejsca dla pluralizmu* rysuje uniwersalny schemat konstruowania normatywnej teorii etycznej wskazując te miejsca, w których może ona stać się teorią pluralistyczną. (Zdaniem autora wszystkie liczące się teorie moralne są w jakimś sensie pluralistyczne.) Zaczynając od omówienia spraw najbardziej formalnych stwierdza, że możliwość pluralizmu pojawia się przy kwestii ostatecznego uzasadnienia sądów moralnych, tzn. albo wówczas, gdy brakuje racjonalnej podstawy tych sądów, albo gdy jest wieloelementowa. Następnie możliwość ta pojawia się w obrębie problematyki celów, Każde praktyczne rozumowanie podporządkowane schematowi „środk–cel” odwołuje się do najogólniejszej (nawet pozamoralnej) teorii celów. Jest nią często teoria wartości – monistyczna albo pluralistyczna. Generalnie można jednak przyjąć, że istnieją co najmniej trzy zasadnicze typy celów: wartości, konieczności oraz ideały. Sama teoria celów byłaby zatem pluralistyczna.

Z kolei autor wymienia cztery, dokonujące się już w obrębie teorii celów, „teoretyczne wybory”, które mogą prowadzić do rozwiązań pluralistycznych. Ma tu na myśli:

1) stosunek podmiotu do wielorakości osiąganych celów (niezależnie od tego, czy ową wielość celów przyjmuje się za podstawowe, nieredukowalne zjawisko, czy nie;

2) formalną koncepcję racjonalności, pozwalającą odróżnić racjonalne motywacje i sądy od irracjonalnych (stanowisko pluralistyczne zaprzeczy istnieniu niearbitralnego, uniwersalnego pojęcia racjonalnej motywacji czy racjonalnego przekonania, uznając za równie racjonalne wszelkie odmiany struktur motywacyjnych czy stałych przekonań;